

AJER
AKADEMIC JOURNAL OF
EDUCATIONAL RESEARCH

ISSUE 2

**AKADEMIC JOURNAL
OF EDUCATIONAL RESEARCH (AJER)
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL**

MARCH 2024

WWW.AJERUZ.COM

INKLYUZIV TA'LIMDA TOLERANTLIK MUHITINI YARATISH (AUTIZM SINDROMLI BOLALAR MISOLIDA)

Pulatova Dilfuza Azamkulovna

Chirchiq davlat pedagogika universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada imkoniyati cheklangan bolalarni ijtimoiylashuvda inklyuziv ta'limning ahamiyati ochib berilgan. Xususan, autizm sindromli bolalar inklyuziv ta'limida tolerantlik muhitining yaratilishiga oid ma'lumotlar bayon etilgan.*

Kalit so'zlar: *inklyuziv ta'lim, autizm sindromli bola, maktabgacha ta'lim, tolerantlik muhiti*

Abstract: *This article reveals the importance of inclusive education in the socialization of children with disabilities. In particular, data on creating an atmosphere of tolerance in the inclusive education of children with autism syndrome is presented.*

Key words: *inclusive education, child with IT syndrome, preschool education, environment of tolerance*

Har qanday zamonaviy jamiyatning muhim vazifalaridan biri-bu alohida ehtiyojli bolalarga g'amxo'rlik qilish va ularga birinchi navbatda inklyuziv ta'limni joriy etish orqali sifatli ta'lim olishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishdir. Shu maqsadda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 13 maydagi 391-Qarori bilan tasdiqlangan qo'shma tipdagi MTTlarni tashkil etish to'g'risida Nizom ishlab chiqilib, mamlakatimizning ko'pgina viloyatlarida bunday tipdagi maktabgacha ta'lim tashkilotlarining modellari amalda faoliyat olib borishlari yo'lga qo'yila boshladi. Ularda sog'lom tarbiyalanuvchilar bilan bir qatorda alohida ehtiyojga muhtoj bolalar ham qatnashib, yuqori sifatli ta'lim olish, tengdoshlari qatori ta'lim resurslaridan erkin foydalanish hamda o'zaro aloqa qilish ko'nikmalariga ega bo'ladilar.

Mamlakatimizda alohida ehtiyojga muhtoj bolalarni qo'llab-quvvatlash va inklyuziv ta'limni rivojlantirishga doimiy e'tibor qaratib kelinmoqda. "Biz hammamiz boshqachamiz, ammo barchamiz tengmiz"-ushbu fikr mamlakatimizning alohida ehtiyojga muhtoj bolalar ta'lim-tarbiyasi bilan shug'ullanuvchi barcha maktabgacha ta'lim tashkilotlarining asosiy shioriga aylangan deb aytishimiz mumkin.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 13 oktabrdagi "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" PQ-4860-son Qaroriga asosan O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirish, alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini takomillashtirish hamda ularga ko'rsatiladigan ta'lim xizmatlari sifatini yaxshilash maqsadida "2020-2025 yillarda xalq ta'limi tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi" ishlab chiqildi. Bu o'z navbatida Maktabgacha ta'lim tizimi va Xalq ta'limi tizimi oldiga inklyuziv sharoitlarda ta'lim oluvchilar uchun psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash ishlarini tashkil qilish, jamoatchilik o'rtasida alohida ta'limga ehtiyoji(lari) bo'lgan bolalarning bilim olish huquqi, inklyuziv o'qitishning mazmun-mohiyati haqida tushuntirish ishlarini olib borish, ijtimoiy rivojlantirishga

yo'naltirilgan texnologiyalarni ishlab chiqish va takomillashtirib borish borasidagi muammolarni ham hal etish vazifalarini qo'yadi.

Inklyuziv ta'lim-alohida ta'limga ehtiyojbo'lgan bolalarni o'qitishning eng ilg'or shakli bo'lib, o'quv jarayonida bolalar, ota-onalar va pedagoglar birgalikda tadbirlarda faol ishtirok etishadi.

Inklyuziv ta'limning quyidagi afzalliklari alohida ta'limga ehtiyoji bo'lgan bolalar uchun ham, me'yorda rivojlangan bolalar uchun ham birdek tegishlidir:

-ijtimoiy imtiyozlar: bolalarga yordam ko'rsatishda mustaqillikni rivojlantirish, ijtimoiy tajribalarni umumlashtirish, sabr-toqat va tolerantlikni rivojlantirish;

- psixologik foydalar: ustunlik tuyg'usini shakllantirishdan qochish yoki kamlik tuyg'usini rivojlantirish;

- tibbiy foydalar: ijtimoiy ma'qul xulq-atvorni taqlid qilish;

- pedagogik afzalliklar: har bir bolaning rivojlanishini o'ziga xos jarayon sifatida ko'rib chiqish (bolalarni bir-biri bilan taqqoslashdan bosh tortish).

T.G.Zubareva, N.G.Petelina va N.V.Efremovanning ta'kidlashicha, alohida ta'limga ehtiyojli bolalarning sifatli ta'lim olishi uchun zarur shart-sharoitlar talab etiladi. Ularning nuqtai nazariga ko'ra, inklyuziv ta'limda qulay psixologik muhit yaratadigan tolerantlikning darajasi muhim rol o'ynaydi.

Tolerantlik muhiti o'quv jarayonining barcha ishtirokchilari ya'ni, alohida ta'limga ehtiyoji bo'lgan bolalarning tengdoshlari, ularlarning ota-onalari, pedagoglar va mutaxassislar bag'rikenglikka ega bo'lgandagina yaratilishi mumkin.

Maktabgacha yoshdagi autizm nuqsonli bolani sog'lom bolalar bilan umumiy tipdagi ta'lim muhitiga jalb qilish orqali inklyuziv ta'limga bo'lgan ehtiyojni qondirishga imkon beradi. Ish bolalarning individual dasturlari bo'yicha bilim olishlarigaimkon beradigan amaliy xatti-harakatlar tahlili asosida qurilishi lozim.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inkluziya quyidagicha ko'rinishda bo'lishi mumkin:

- vaqtinchalik-bola o'yinlarda, bayramlarda, sayrda jamoada bo'lishi mumkin;

- qisman-bola to'liq bo'lmagan kuni tengdoshlari bilan bo'ladi, vizual, musiqiy va motorli mashg'ulotlarda qatnashadi;

- to'liq-bolaning doimiy guruhga kechayu-kunduz tashrifi.

Amaliyotda ko'proq vaqtinchalik va qisman inklyuziyadan foydalanilishini kuzatishimiz mumkin. Ta'lim va ijtimoiy dasturlarga moslashganda, bola maxsus pedagog yoki (tyutor)? bilan birgalikda muayyan faoliyat turlari bo'yicha doimiy guruhga kiradi. Shuni alohida ta'kidlash lozimki, inkluziya paytida barcha tomonlarning manfaatlari hisobga olinadi, shuning uchun alohida ta'limga ehtiyoji bo'lgan bola tayyor bo'lgunga qadar u qo'shma darslarga jalb qilinmaydi, eng muhim jihat esa-bu ma'lum bir vaqt istalgan xatti-harakatlarning yo'qligidir. Bolalar bir-biriga yordam berib, o'rtalarida yaqin munosabatlar rivojlanadi, bir-birlariga bo'lgan ishonch paydo bo'ladi, hissiy adovat asta-sekin yo'qoladi, bolalar o'zaro farqlarga e'tibor berishni to'xtatish orqali bag'rikeng va chidamli bo'lishadi.

Autizmga chalingan bolalarni ijodiy faoliyat, sport tadbirlari, frontal mashg'ulotlar va o'yinlarga integrasiyalash bilan bir qatorda quyidagi ish shakllaridan ham foydalanish mumkin:

- tematik video-resurslardan foydalangan holda, autizm muammosi haqidagi multfilm va filmlarni tomosha qilish. ushbu guruh ishi usuli bolalarning o'zlarida va atrofida sodir bo'layotgan voqealar to'g'risida ijtimoiy-psixologik voqelik va hodisalar to'g'risida xabardorligini kengaytirishga yordam beradi;

- ijodiy ishlar ko'rgazmasi: "dunyo autizm bilan kasallangan bolaning nigohi bilan", "biz boshqachamiz, lekin biz birgamiz", "moviy rangda rang" va boshqalar;

- ertak terapiyasining elementlari;

- badiiy adabiyotdan foydalanish, do'stlik, munosabat va o'zaro tushunish va boshqalar;

- ijtimoiy harakatlar, bayramlar.

Ota-onalar bilan ish olib bormay turib bolalarda tolerantlikni shakllantirish mumkin emas. Ular bola uchun asosiy namunadirlar. 2013-yilda E. N. Morgacheva tomonidan olib borilgan tadqiqot ishlarida inklyuziv ta'lim g'oyasi va nogiron bolalarning xususiyatlari to'g'risida yetarli tushunchaga ega bo'lishlariga qaramay, ota-onalarning alohida ta'lim ehtiyojli bolalarga munosabatlari neytral yoki salbiy bo'lishi aniqlangan. Inklyuziv ta'lim jarayonida ko'pincha sog'lom bolalarning ota-onalari Autizmga chalingan bolalar tomonidan namoyish etiladigan hissiy-emotsional sohaning o'ziga xos xususiyatlaridan cho'chishadi. Shuning uchun ham bolalarda bag'rikenglikni tarbiyalashda pedagoglarning ota-onalar bilan yaqin hamkorlikda ish olib borishlari lozim bo'ladi. Bunda ota-onalar bilan ishlashning turli shakllarini qo'llash mumkin: ota-onalarning tematik yig'ilishlari, adabiyot ko'rgazmalari, qo'shma bayramlar, ota-onalar bilan individual ishlar.

Autizmga chalingan bolalarni inklyuziv o'qitish ularning ijtimoiy moslashuvi darajasini oshirishga, yetarli ijtimoiy xulq-atvor ko'nikmalarini mustahkamlashga imkon beradi, sog'lom bolalar boshqa bolalarning rivojlanish xususiyatlariga, o'zaro yordam berishga moyil bo'lishni o'rganadilar va ularda bag'rikenglik shakllana boshlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Usmanovna, Q. F., Azamkulovna, P. D., & Maxkamovna, M. D. (2022). Inklyuziv ta'limda kadrlar masalasi. o'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali, 2(14), 834-842.

2. Pulatova, D. ., To'raqulova, D. ., Mammadiyeva, D. ., & Abduvaxobova, N. . (2023). Inklyuziv ta'limning terminologik asoslari. Бюллетень студентов нового Узбекистана, 1(5), 60–62. извлечено от <https://www.in-academy.uz/index.php/yota/article/view/13970>

3. Pulatova, D. ., To'raqulova, D. ., Najmiddinova, N. ., & Ikromova, F. . (2023). Inklyuziv ta'limda aktdan foydalanish. Бюллетень студентов нового Узбекистана, 1(5), 84–86. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/yota/article/view/14040>

4. Pulatova, D., To'raqulova, . D., Saydalova, B., & Zuhridinova, D. (2023). Inklyuziv ta'limda imkoniyati cheklangan bolalarni saralash. Наука и инновация, 1(6), 80–82. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/si/article/view/14418>

5. Azamkulovna, P. D. (2023). Tendencies of organizing integrated education in higher education. Science and Innovation, 2(5), 237-243.

6. Azamkulovna, P. D. (2023). Oliy ta'lim muassasasida talabalarni tadqiqotchilik faoliyatiga yo'nalganligi. Science and innovation, 2(Special Issue 10), 76-81.

7. Пулатова, Д. (2023). Педагогические возможности в повышении профессиональных коммуникативных компетенций. Наука и инновации, 2 (B9), 160-163.

8. Пулатова, Д. А. (2023). Возможности смешанного обучения как фактор благополучия будущих специалистов. Science and innovation, 2 (Special Issue 10), 73-75.

AKADEMIC JOURNAL OF EDUCATIONAL RESEARCH (AJER)
international scientific journal
2-son

Nashr qilingan sana: 25.03.2024.
Shrift: "Times New Roman".

“ACADEMIC JOURNAL” MCHJ

Manzil: 700096, Toshkent shahri, Chilozor tumani, Bog‘iston ko‘chasi, 116/6.
www.ajeruz.com, info@ajeruz.com, +998950457172